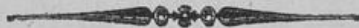

De satirica poesi Q. Horatii Flacci

collata cum satirica poesi

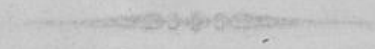
D. Junii Juvenalis.

De actione poesi Q. Horatii Flacci

collata cum actione poesi

D. Joanni Gurenensis

Gens Romana, quae per damna caedesque ab ipso ferro duxerat opes animumque, Horatii aetate longe alia erat, ac Scipionum temporibus. Mores perditī libidinesque effrenatae de die in diem latius serpebant solventes omnia societatis vincula omnemque nexum inter civitatis membra. Italia latronum plena, sanguis civium nobilissimorum bellis longinquis erat effusus; homines indignissimi potiti erant muneribus, quibus ante viri dignissimi fungebantur; pauci multorum facultatibus creverant et Augustus, unicus terrarum dominus, omnem civitatis auctoritatem populique maiestatem in se ut in focum contulerat. Romani sub Divo Augusto viventes alio sanguine exorti esse videbantur ac patres maioresque, quam omnino aliter cogitarent atque sentirent. Maxima pars civium nobilium, qui rempublicam bene norant maximique aestimarant, proeliis aut ceciderant aut exiliis perierant. Alii Principis beneficiis, donis, muneribus capiebantur, alii, testes crudelitatum tam longin quarum, persuasos sese habebant, patriae nullam salutem esse relictam, nisi unius imperio patienter sese submitterent. Illa loquendi agendique audacia, qua veteres Romani erant insignes, cesserat animo versute dicenti, agili facilique. Reverentia, quae Principi praestabatur, moderatio, quae eius praesentia iniiciebatur, decor, qui in eius domo animadvertēbatur, summa clementia, qua de eius persona factisque commemorabatur, ut in pauca conferam, vitae elegantia, quae posebatur, quaeque etiam praebatur, maiori civium parti communicata erat et à viris honoratissimis atque dignissimis ad humiliores descenderat. Augustum Romanorum libertatem quam minime coercuisse, senatores sibi omnino pares posuisse omnibusque adulatoribus fuisse inimicissimum, verum est. Idem, postquam summae rerum praesesse coepit, non tantum templa spoliata atque collapsa restituit, verum etiam urbem adeo reddidit pulchriorem, ut vere posset eloqui, se exstruxisse urbem marmoream, quam lateritiam accepisset. Ante eius imperium raptores homicidaeque in publico armati incedere audebant, quin immo homines sceleratissimi erant coniurati contra civium libertatem, vitam, remfamiliarem; sub eius autem imperio tutus bos rura perambulabat, patrum per mare nautae volitabant; culpam poena premebat comes, licentiae ordinem

*

rectum evaganti frena iniiciebat bonus Romulae custos gentis, culpas emovebat veteresque artes revocabat. Luxuria vero et profusio, avaritia ac tenacitas, damnatus ambitus, libido et intemperantia haud facile eradebantur, quoniam earum fontes, divitiae, opes, rerum abundantia non poterant obstrui. Verumtamen omnia illa vitia minimam habebant vim ad iustorum securitatem imperiique incolumitatem, quum damnum inde emergens sentiret scelestus quisque.

II. Q. Horatius Flaccus, satirarum, sive ut ipse eas nominavit, sermonum scriptor, natus erat Venusiae, in finibus Apuliae et Lucaniae, sexto Idus Decembris, L. Cotta et L. M. Torquato coss. Eius pater, libertinus, qui nomen Horatii, patroni sui gerebat, villam suam parvulam vendidit pretioque accepto munus exactionum coactoris emit. Puerum Flavii scholam frequentare patri displicuit. Orbilius vero Pupilli, grammatici Beneventani, disputationibus de eloquentia Horatius juvenilis interfuit; sed patris prudenti consilio proprioque desiderio commotus ductus est Athenas, ubi ad pedes principum sapientiae iudicium eius subtilius redditum, ingenii vigor adauctus animique suavitas exulta est. Usque ad annum vigesimum sextum gavisus est hac vita faustissima, quum Caesar à Bruto confossus animam exspiravit. Undique exinde colligebantur patriae amatores et ad rempublicam defendendam et ad semet ipsos tuendos ab ira hostium, qui Caesaris necem erant ulturi. Brutus ipse iusta confisus causa in Graeciam proficiscitur, nobilissimorum Romanorum filios, qui studiis ibi incumbabant, dictis suis incensum. Horatius statim sequitur Brutum in Philipporum campum, quo Octavii armis victricibus magnus fortisque ultoris animus fractus est. Qua clade dira accepta Horatius ferrum scutumque abiecit Romanque reversus venia impetrata scriptum quaestoricum comparavit, satiris carminibusque scribendis incubuit ac primo Maecenati, mox Augusto in gratiam insinuatus non mediocrem in amborum amicitia locum tenuit. Jam in prima, multo autem magis in secunda perspicitur satira, quo animo poeta ductus sit. Carpit atque castigat vitiosos et stultos, semper tamen motus consilio admodum laudabili, ut eos, in quantum fieri potuit, ad consilia saniora revocet aut saltem alios ab eiusmodi moribus effrenatis vitaeque insipientia deterreat. Splendidissimus fuit triumphus, quem Horatius egit ob animum liberum fortemque atque ob genus venuste dulceque scribendi. Multi quidem, qui petitos sese sentiebant, vultu truci adspiciebant eum dirasque eius capiti imprecabantur; civitas vero licet corrupta moribusque depravata multis tamen viris iustis gaudebat probisque, quibus ex animo scripserat, quare illorum proborum adeptus erat intimam amicitiam. Iudicium agere severum de tempore suo penes Sabellum erat, sed respuit neque breve vitae spatium adsidue irascendo et semper reprehendendo atque castigando amarum sibi reddere voluit. Plus contra bilis inditum erat Juvenali, qui implacabilis satiricus more modoque Nemesios flagellantis scelestos prosequebatur Romanos, nullam agens clementiam, nec ulli indul-

gens improbo, ultor vindexque terribilissimus, cuius ipse risus imitatio atque maledictum. Horatium, pauperum sanguinem parentum, C. Cilnius Maecenas eques, vir magni ingenii rebusque agendis promptus et providus, consuetudine virorum doctorum, poetarum praecipue, magnopere delectatus, ab Augusto ob merita amatus multisque donis ditatus, recepit spectatum atque commendatum inter amicos et, herede Principe nuncupato, preces addidit has: Horatii Flacci ut mei esto memor! Praeterea poeta habitu corporis brevis fuit atque obesus, qualis a semet ipso in satiris describitur et ab Augusto haec epistola: „Pertulit ad me Dionysius libellum tuum, quem ego, ne accusem brevitatem, quantuluscunque est, boni consulo. Vereri autem mihi videris, ne maiores libelli tui sint, quam ipse es. Sed si tibi statura deest, corpusculum non deest. Itaque licet, in sextariolo scribas, quo circuitus voluminis tui sit ὀγκωδέστατος, sicut est ventriculi tui.“ Nec sine magna funeris pompa Augustus amici favillam humari et condi iussit sub radicibus montis Exquilii iuxta Maecenatis tumulum.

III. Poeta ergo, ut commemoravi, diligentissima educatione fructus, iam mature inter homines versatus, amicus optimatum, de aliorum vitiis delictisque longe aliter iudicabat ac soliti morum magistri. Anima eius candida erat humani generis amicissima, reverebatur mores bonos probosque, quia fontes verae felicitatis. Lugens coniecit oculos in meliores dies prioris aevi et invehit in educationem luxuriosam temporis sui; magna autem indignatione fertur in cives aedificandi cupidissimos, agriculturae vero negligentes. Sed satiricus noster, amicus summae simplicitatis nudaque veritatis, gaudet et animo hilari serenoque, qui facetiis salibusque praeditus ridicula cuiusque rei facillime arripit. Huc accedit, quod homines, quibuscum erat versatus quosque benonorat, eum in aliorum errores facilem reddiderant atque indulgentem. Quam facilitatem auxerat sapientia una cum animo sibi conscio, se esse hominem, a quo nil humani alienum. Adde tempora, quam vim in eum exercuerint! Multa eloqui Sabellus erat impeditus, quare haud mirum, si in eius satiris potius frigidum derisorem comicumque, quam ardentem et praecipitem vituperatorem, si prius comitem bonum et emunctae naris hominem, quam rigidum morum satellitem et severum castigatorem conspicis.

IV. Nullum fere generis humani vitium invenies, cuius in eius satiris non fiat mentio. Partem ut adsignatum accipiant, procedunt avari, superstitiosi, gloriae avidi, calumniatores, libidinosi, heluones; quorum neminem obiurgatione mordet nec Juvenalis more modoque mordaci veluti ferro caedit atque exagitat, sed deridet, lacessit. Maximas epularum impensas et profusionum perniciosissimarum damna ob oculos positurus ira nec exardescit; nec furit neque effervescit, sed adducit lectorem ad heluonum splendidissimas epulas: apponuntur pavones assati, lupi inter pontes Tiberinos capti, nulli trilibres; congeruntur alia fercula, quae detexit taedium, vanitas. Quibus opponitur, ut vitam luxuriosam iusectetur et exponat frugalitatis commoda, mensa tripes

pauperis Ofelli, qui amico proponit gallinam hoedumve. Si est in animo, vias monstrare perniciosas et illicitas, quas avarus corripit, ut fiat dives, bene cavet, ne rem serio ducat, sed facete introducit Tiresiam colloquentem cum Ulysse, quorum dialogo omnes malae artes et machinationes captatorum subdolorum denudantur. Si cives vult edocere, nemini esse causam, quare sapientia superbiat, cautus vitat strenue docendi genus, sed per Damasippum exponit Stoicorum dogma, omnes homines insanire. Has hisque similes vias Horatius plerumque eligit. Si surrexisset flagello fustique armatus, quid profecisset? Catones enim, Cassii, Bruti, veteres morum satellites, diem obierant supremum. Romani Horatii aetate in vitiis committendis apparent stultis ineptisque similiores quam animi maligni ac perniciosi. Leges ab Augusto de tuenda republica datae et curae severitas, qua sustentabantur, omnem suppresserant evagationem, quae alii populo perniciosi esse potuissent. Romanis ad evagationem propensis nolentibusque minime impediri, quominus libertate civili fruerentur, atque ridiculos saepissime se gerentibus iste satirarum color erat aptissimus, quoniam illud à poeta petebatur latus, cui vulnus infligi potuit. Ita Horatius admodum ingenue aperiebat, quod Romani libentissime totum terrarum orbem, et si fieri potuit, semet ipsos potissimum celavissent. Cives quidem suos nec condocet, nec rubore confundit (ad utrumque aequè inhabiles) verum tamen optime aperit, eos non esse istius modi, qui viri sapientis oculos effugiant atque de fine modoque actorum fallant. Fortasse et Horatio suae fuerunt causae, quare personam severissime reprehendentis cum lascivo Satyro commutaret. Personas plerumque inducit colloquentes et quasi ex abrupto colloquium interrumpit ipse seque proiicit illudentium sagittis. Quem vero fugit, eiusmodi artibus argutissimis poetam uti ad semet ipsum tuendum? Vitia leni stringit telo, scelestos sagittis suis mavult vulnerare quam trucidare; contra tamen illa, quae genti humanae bonisque moribus sunt opposita, diutius oppugnat atque vehementius. Civis enim tum temporis civi, nobili ignobilis, diti pauper par esse appetebat. Qui optabat, ut domus laudaretur bene sita et supellex domino digna haberetur, eam columnis circumdare intusque mensis è cedro factis exornare coactus erat. Qui epulas lautas atque splendidas erat paraturus, gallinas ex Phrygia, thunnos Chalcedone, muraenas Tartesso, lupos Pessinuente apportatos mensis imponebat, alioquin enim incultis habebatur moribus. Virum nobilem ad coenam pavone carentem vocare non audebat ipse Cicero, qui neque domo columnis ornata neque mensa è cedro facta carere posse putabat. Nec Maecenas nec ceteri nobiles sub Augusto Caesare mores consuetos exuebant, quin immo facilitate atque nimia vitae elegantia multum addebant, ut morum leges adaugerentur; neque mirum, si in multitudine adeo mixta permulta errata in bonos mores occurrebant. Et liberti, nuper domini addicti, et fortunae filii è provincia advecti, ambulatorum quoque otiosi in usum familiarem et consuetudinem virorum nobilium atque eruditorum sese insinuabant. Qui

insipientes, fortunis suis efflati, aut prodigi erant aut avari; discreti praeterea cupiebant videri artiumque praestantissimarum periti. Quomodo istiusmodi stultorum cohors Horatii animum bilemque commoverit, est in aperto. Aufidii Lusci, insani scribae, praetexta, latus clavus prunaeque vatillum deridentur; carpitur luxuria Nomentani, qui, simul accepit patrimonii mille talenta, urbis piscatores, pomarios, aucupes, unguentarios, scurras cum fartoribus ad se statim evocat, patrimonii enim taedet, quapropter coniecit in flumen rapidum sive cloacam. — Catus, ne gallina malum responset dura palato, vivam docet musto mersare Falerno, quo tenera fiat, Nasidienus honoratus simul et beatus, quod Maecenatem eiusque umbras hospitio excepit, ille importune garrulus atque loquax, Horatio tantum nomine notus, alii stulti insanique, quibus urbs scatebat, quid aliter ac homines fatui, qui elegantissimis peritissimisque adnumerari cupiebant? Omnes erant dignissimi, qui deriderentur à poeta, qui hac stultitia carens saepissime illis ab insanis molestias trahebat. Profanum vulgus odio habebat et arcebat, haud ignarus, leges sine moribus esse vanas, quare eradebat cupidinis pravi elementa et teneras mentes asperioribus formabat studiis.

V. Praeter illud stultorum genus Horatius inprimis tela sua coniecit in Stoicos. Mirum quidem istud, quum Zenonis schola et morum disciplina haudquaquam dignae essent derisione atque contemptu, sed ad vitia eradenda, probos mores iuventae et Romulae genti decus omne dandum multum contulissent. Ex quo enim illa doctrina per Diogenem, legatum Atheniensem, Romae obtinuit aditum, magnum tulerat adensum, quem Scipio Africanus, Laelius, Q. Tubero, Cato iunior, Marcus Brutus aliique viri spectatissimi sustentaverant. Mores probi, modesti sanctique, quos ingenue docebant Stoici atque peragebant, fidem, pudorem virtutemque neglectam servabant. Nilominus illi optimi Romulae custodes gentis à poeta deridentur. Quare hoc? Romani, respondeo, Horatii aetate peritiores facti erant rerum humanarum; optimos quippe progressus fecerant in literis; Stoici vero eodem stabant gradu, quo antea. Ingenia iam minus aspera, ingentis vituperantium pauciores; mores humanissimi, comitas cum facilitate, magnis ferebantur laudibus. Itaque Stoici, ut tum incedebant, longis promissisque barbis, laceris palliis, corpora squalida, homines omnium egeni et tamen sibi persuadentes, sapientem solum esse liberum, magnum, regumque regem, Romanorum mentes animosque à se avertabant; neque mirum, si amici comitisque Maecenatis risum moverent. Horatius enim tenebat praecepta philosophiae, quam unice veram habebat ad feliciter beateque vivendum, diligebat virtutem, odio verum prosequabatur illam asperam duritiem, quam Stoici tum temporis ipsam virtutem ducebant; vivebat parvo contentus, sed persuasum se habebat, et aliter bene posse vivi, nec ulli vertebat vitio, si aliam calcaret viam, dummodo fortiter proboque animo; permagni aestimabat secretum iter et fallentis semitam vitae, nec valle Sabina permutabat divitias operosio-

res, verum etiam optime sciebat, mentem animumque hebetari abstinendo usu conven-
tuque hominum et vitam bene miscere primam esse sapientiam. Non fugiebat atria
coenasque procerum nobiliumque, optime tamen cavebat, ne fieret eorum servus, sem-
per paratus ad donata ponendum, si vitae redderetur priori. Gnaviter enim agebat id,
quod aequè pauperibus prodest, locupletibus aequè, aequè neglectum pueris senibusque
nocebit. Homines ridiculos magis quam malitiosos esse putabat; sibi res, non se re-
bus subiungere conabatur. Eiusmodi praecepta praeclarissima elucet ex pluribus eius
sermonum; quid enim aliud vult iste sermo, qui incipit: „Qui fit, Maccenas, ac Ro-
manis habendi cupidine laborantibus sub imagine avari ob oculos ponere, fortunam ex-
tra se quaerere insani esse atque insipientis? Illo sermone: „Omnibus hoc vitium est
cantoribus“ . . . quid aliud commendat poeta ac veniam et indulgentiam, reprehendens
eos, qui, quum ad sua ipsorum vitia conniveant, in alienis videndis acumine oculorum
valent? Vita ambitione misera gravique solutorum num potest melius pulchriusque de-
scribi, quam sermone, quo dicit:“

Ante potestatem Tulli atque ignobile regnum
Multos saepe viros, nullis maioribus ortos,
Et vixisse probos, amplis et honoribus auctos.

Poetae animus quam contentus conspicitur sermone illo:

Hoc erat in votis: medusagri non ita magnus,
Hortus ubi et tecto vicinus iugis aquae fons.

Paulo inferius:

Maia nate,
Pingue pecus domino facias et cetera praeter
Ingenium . . .

Quemcunque sermonem evolveris, plurima bene, pulchre ac praeclarè praecepi-
untur lectori, libido sedatur, animi tranquillitas adaugetur.

VI. Qualis animus in Venusini sermonibus, talis quoque spirat in eius epistolis,
quae continent illud aureum dictum, quod acclamat Avistio suo: Vive contentus sorte
tua! Idem persuadet Bullatio amico, qui mutando coelum et trans mare currendo ani-
mi curis et aegritudini mederi posse sperabat, dicens:

Tu, quaecunque deus tibi fortunaverit horam,
Grata sume manu, neu dulcia differ in annum,
Ut, quocunque loco fueris, vixisse libenter
Te dicas: nam si ratio et prudentia curas,
Non locus effuse late maris arbiter, aufert;
Coelum, non animum mutant, qui trans mare currunt.
Strenua nos exercet inertia: navibus atque

Quadrigris petimus bene vivere. Quod petis, hic est,
 Est Ulubris, animus si te non deficit aequus.

Cum Quintio, qui bene sciret, quantum distaret à viro sapiente bonoque,
 servere agit, dicens:

Tu recte vivis, si curas esse, quod audis.

Jactamus iam pridem omnis te Roma beatum;

Sed vereor, ne cui de te plus quam tibi credas,

Neve putes alium sapiente bonoque beatum;

• Neu, si te populus sanum recteque valentem

Dictitet, occultam febrem sub tempus edendi

Dissimules, donec manibus tremor incidat unctis.

Vox libera, quae mittitur ad amicos, digna est viro inpavido, qui antiquam rei-
 publicae libertatem non exiit. Virtutem amicam, sapientiam comitem elegit fidelem,
 quam plurimis prodesse cupiens. Itaque, si respicimus, de Horatii poesi satirica hoc
 ferendum est iudicium: Eius sermones sunt satirae Lucilianae *) et quidem vere comi-
 cae. Sabellus irridet, saepe iocos, raro acerbos sales miscet; placide et leniter influit
 in animos, suadet ridendo, humili sermone ludens id agit, ut stultos saltem insipien-
 tiaepudescat.

VII. Magna vero intercedit differentia, si Horatii satiricam poesin conferimus
 cum satirica poesi D. J. Juvenalis, qui inprimis castigavit Romanos seculo primo post

*) C. Lucilius, Sinuessanus, anno 606 u. c. natus et 651 mortuus, eques R. Cic.
 Or. I. 16. Hor, S. I. 4. 6. Satirarum, quarum XXX libros scripsisse traditur,
 nec ulla integra et illaesa ad nostrum pervenit tempus. Fragmenta vero, quae
 summa diligentia collegit Franciscus Dousa (Lugd. Bat. 1596. 4.) adeo sunt
 multa, ut ex iis linguam maximamque partem et poetae animum cognoscamus.
 Fuit comis et urbanus, teste Horatio, et limatior quam rudis poetarum senio-
 rum tota turba. Cicero poetam appellat hominem doctum et perurbanum.
 (De orat. II. 62.) Lucilius, facetus emunctaeque naris homo, more priscorum co-
 moedorum quemque poena dignum arripiebat multaque cum libertate notabat.
 Quantum ex fragmentis elucet, nominatim arripuit in satiris Q. Opimium con-
 sulem, Q. Caecilium Metellum, P. Rutilium Lupum, M. Carbonem, alios. Vere
 itaque Horatius de eo iudicat dicens: Universum populum Romanum ab illo
 tributim arreptum probrosisque carminibus esse laceratum. Fuit acerbus rigi-
 dusque morum censor, de quo Juvenalis: (S. I. 165.)

Ense velut stricto quoties Lucilius ardens

Infremuit; rubet auditor, cui frigida mens est

Criminibus, tacita sudant praecordia culpa.

De Lucilii versibus Horatius ingenue fatetur, eos esse duos, quia limam non
 adhibuerit, multa esse tollenda, verbis latinis graeca esse mixta, I, S. IV. 8.

Christum natum, paulo ante A. Persius Flaccus, sed ingenio nervisque minor Juvenalis, sub Claudio Druso caesare natus (non ante annum XLII) et sub Hadriano mortuus (circa annum CXXI) in omnibus fere mss. Aquinas à patria cognominatus, cui ipse non repugnat, (S. IV. 319.) satiras scripsit tragicas comico mixtas, XV numero. Ex poetae vita pauca quidem ad nos pervenerunt, sed vere dixit Lessingius noster: „Das Leben eines Dichters sind seine Gedichte.“ Aequalis fuit Martiali (epigr. ad Juvenalem, XII, 18.) Statio, Quintiliano. Libertini locupletis, incertum, filius an alumnus ad mediam fere aetatem more tum solito declamavit. Fecerat quosdam versus in Paridem I, pantomimum, quem Domitianus tertio imperii anno interfici jussit; longum per tempus non audebat satiras tradere publico, sed multo post pluribus recitationibus eas promulgavit magno cum applausu. Quum vero hos versus:

Quod non dant proceres, dabit histrio: tu Camerinos

Et Bareas, tu nobilium magna atria curas?

in histrionem quendam novis scriptis infercisset atque Paris II, pantomimus, qui tum temporis apud Hadrianum imperatorem plurimum valebat, illis se petitum sentiret; princeps Ganymedis sui querela inductus Juvenali per speciem honoris praefecturam cohortis in extrema Aegypti parte obtulit. Verum non multo post angor et taedium eius vitae finem posuerunt. Indignabundus tangebatur mores turpes aevi sui, in primis tempora Domitiani tyranni, cuius post necem scribebat. Audiamus ipsum:

Experiar, quid concedatur in illos,

Quorum Flaminia tegitur cinis atque Latina. (Sat. I. v. 170.) Illa differentia, quae intercedit Horatii inter satiras et Juvenalis pro temporum varietate et in moribus immutatis et in vita sensuque Romanorum conspicitur, ut, si Aquinatis aetatem ob oculos nobis duxerimus, miratione minus moti dicturi simus: Uterque poeta rem bene gessit. Utrique virtutem unicam vitae beatae duce[m] habenti magno erat gaudio, quum patriae bonum servaret civem sive cogeret scelere desistere. Uterque id propositum animo habebat, vitiorum scelerumque foeditatem ob oculos ponere et sapientiam animique ingenuitatem commendare. Horatius palam profitetur:

Insuevit pater optimus hoc me,

Ut fugerem exemplis vitiorum quaeque notando.

Alter, comiset urbanus, ridicula vitia carpendo, alter, in satira acerrimus, haud sine nervis primores populi arripiendo rei Romanae cives quam optimos redonare studebat.

VIII. Augusto imperante, ut utar Horatii verbis, stabat Capitolium fulgens triumphatisque Medis Roma iura dabat; aberat bellum laerosum miseraque fames, gentis enim Romanae pater atque custos totum terrarum orbem aequus regebat, etiamsi multis in rebus non laudandus pronum tamen in omne nefas et in luxuriam fluens se-

culum gravibus severisque legibus coercebat. Utinam successissent imperatores digni! Verum autem vero successerunt longo ordine imperatores, qui tantum aberant, ut ruentis imperii rebus succurrerent, ut (acerba fata Romanos agebant) stupris, caedibus, rapinis ruinam ducerent populi praeclarissimi cumque suo populo totas gentes in perniciem traherent. Primus adeptus est imperium Tiberius crudelis, quanto intentus olim ad publicas curas, tanto occultos in luxus et malum otium in Capreis resolutus. Successit Caius, corpore aeger, mente labefactatus, nequitiis ebrietatique deditus. Hunc Claudius mente captus, hunc subsequutus est Nero, saevitia intestabilis, qui insana addens turpibus antecessores flagitiis et infamia praecurrebat longe. Galba, Otho simul cum Vitellio vix menses octodecim orbi terrarum imperaverunt. Sub duobus Flaviis meliora redierunt tempora, quibus Juvenalis studiis suis incumberebat. Sed Vespasianus una cum Tito ideo Romulae genti neglectam virtutem et decus omne reduxisse videbatur, ut Domitianus, omnium nequissimus, omnes flores recens natos stringeret atque conculcasset. Tam multos tyrannus efflerata quadam crudelitate cives interemit, ut in prodigio haberetur, si quem in urbe offenderes senem nobilem et Patricium. Nihil mirum, si sub eiusmodi principibus improbis et scelestis mores inverterentur diique neglecti multa mala ferrent in progeniem vitiosorem. In posteritatem virorum clarissimorum a tyrannis nequissimis saeviebatur. Aut in exilium mittebantur aut necabantur viri iusti atque praeclari a principibus, qui nihil pensi habebant, quin praedarentur quocumque modo bona vivorum et interfectorum. Ut immanes belluae propinquorum sanguinem lambebant seque ad clarissimorum civium strages caedesque accingebant. Populum Romanum animus agebat servilis, et nobiles et humiles oppresserat marcor somniculosus. Cives in obsequia plus aequo proni nutum instantis tyranni horrescebant, adulabantur humi prostrati iis, qui Principis favore fruebantur, humillimeque sese demittentes dies noctesque superbos liberos frustra expectabant. Ad pecunias quascunque repetundas tacebant, quinimmo Caius Caligula iustum honorum dominum palam sese declarans quemvis civem ditem cognoscebat inimicum; domibus, villis, rebus omnibus potiebatur et, o mores inversi, posterius Scipionum fortissimorum et Cassiorum rem suam indefensam direptioni permittebant. — Insana praeterea accusandi rabies Romanos agebat civitatemque conficiebat; nemo enim a delatione tutus, ipse delator delatorem timebat. Multi, quos inter et causidici, quum ex delationibus quaestum et Principis gratiam provenire perspicerent, relicto foro, ad delationes turpissimas se accingebant. Praeter illam patientiam servilem impudentissima quaeque atque audacissima admittebantur. Scelus cumulabatur sceleri: Bacchanalia celebrabantur, stupra promiscua ingenuorum et faeminarum. Fronte inverecunda nubebant: Nero Doryphoro liberto, Neroni Sporus. Matronae nobiles ludis scenicis arenaque foedabantur sive in venationes et pugnas theatrales descendebant. Homines vilissimi, ex humili fortuna ad

summas opes artibus sordidis proveci, maiore fruebantur gratia, quam viri honesti; non solum munera edebant gladiatoria suis impensis, verum etiam conciliato sibi populi favore occidebant, quemcunque vellent. Improbi et versuti, qui vitium in virtutem vertebant, scelorum ministri, per quos nigerrima protinus alba, recta prava, primoribus erant acceptissimi. Dementia in voluptatibus quae et quanta! Lautissimas splendidissimasque coenas parabat et dives et qui tenui erat censu, nulla habita facultatum ratione cibus, quo maiore comparabatur pretio, tanto suavior. Pro nullo quinquelibri trecenti solvuntur nummi, pro sertis unguento imbutis, quae uni convivio, ad quod Nero ipse se invitavit, adornantur, centum millia, pro coronis rosaceis, quae alii convivio tempore hiemali celebrato ex Aegypto apportatae sunt, ultra centum millia. Vitellii patina, ingentem propter magnitudinem Minervae scutum appellata, gestat cupedia, pretium ducentorum millium excedentia. Caius unico convivio heluatur trecenta millia, idem bibit uniones vino dilutos. Palatia erant amplissima, tecta aureata, parietes, lacunaria, pavimenta marmore renidebant rarissimo. Totam per Italiam villa attingebat villam, cuius ampli fines, horti, piscinae, silvae agricolationi magno erant impedimento. Incolae terrae frugiferae far alimenta quae alia è regionibus alienis invehere cogebantur. Picturis pretiosissimis staturisque coenacula, atria, porticus exornabantur; quaecunque vasa mensalia auro, culinaria argento erant confecta. Pocula argentea lancesque non ponebantur, nisi elaborata erant ab artifice quodam antiquo atque celeberrimo. In poculis aureis gemmae, onyches, smaragdi conspiciebantur ad pretium adaugendum; pro calice murrhino solvebantur novem millia; currus splendebant ebore, Neronis ebore et auro; Poppaeae mulorum pedes soleis aureis muniti erant. Non solum homines vilissimi ex populi faece, sed etiam qui summis fungebantur honoribus, principes ipsi, dementiam honori, summum dedecus gloriae sibi ducebant. Maxime rudes et effrenati superbiebant sanctissima quaeque illudentes, verecundissima conculcantes.

IX. Moribus ergo corruptis ac vetere disciplina iam tandem penitus deleta, nihil mirum, si principes evadebant tyranni nequissimi, quum gens ipsa eos sibi pararet. Verumtamen probitas antiqua, robur ac dignitas apud singulos viros probos et sapientes nunquam omnino evanuit. Tales virtutis verae satellites, vitiis et flagitiis hominum nequissimorum exacerbati ac dolentes, gentem ante magnis virtutibus excellentem à tyrannis foedissimis deprimi, exagitabant direque flagellabant nefarios, inprimis D. J. Juvenalis, prisci aevi iustis ac tenacibus propositi viris simillimus, qui, vita et pectore purus, temporibus illis omni scelere infectis et adulatione sordidissimis vivebat rigidissimus virtutis satelles. Praecepta huius poeta quam sublimia! Mens quam vere ethica et paene christiana elucet verbi gratia versibus hisce:

Nil ergo optabunt homines? Si consilium vis,
Permites ipsis expendere numinibus, quid

Conveniat nobis rebusque sit utile nostris.
 Nam pro iucundis aptissima quaeque dabunt di-
 Carior est illis homo, quam sibi. Nos animorum
 Impulsu et caeca magnaue cupidine ducti
 Coniugium petimus partumque uxoris: at illis
 Notum, qui pueri qualisque futura sit uxor.
 Ut tamen et poscas aliquid voveasque sacellis
 Exta et candiduli divina tomacula porci:
 Orandum est, ut sit mens sana in corpore sano.
 Fortem posce animum, mortis terrore carentem,
 Qui spatium vitae extremum inter munera ponat
 Naturae, qui ferre queat quoscunque labores,
 Nesciat irasci, cupiat Nihil et potiores
 Herculis aerumnas credat saevosque labores
 Et Venere et coenis et pluma Sardanapali.
 Monstro quod ipse tibi possis dare: semita certe
 Tranquillae per virtutem patet unica vitae.
 Nullum numen abest, si sit Prudentia: nos te,
 Nos facimus, Fortuna, deam coeloque locamus. Sat. X. 546.

Dii ergo expendant, acclamat poeta, quod nobis sit utile et commodum, secun-
 dum Socratis dictum, à diis nihil ultra pedentem esse, quam ut tribuerent bona, quia
 ii demum scirent, quid unicuique esset utile, nos autem plerumque id votis expetere,
 quod non impetrasse melius foret. Id tantummodo petendum est, ut sit mens sana in
 corpore sano. Idem Horatius:

Frui paratis et valido mihi,
 Latoc, dones, et, precor, integra
 Cum mente nec turpem senectam
 Degere nec cithara carentem.

Fortem ora animum et mortis terrore carentem, ut Virgilius eum felicem appel-
 lat, qui

Metus omnes et inexorabile fatum
 Subiecit pedibus strepitumque Acherontis avari.

Item Cicero: Magnitudinis animi et fortitudinis proprium est, nihil extimescere,
 nihil, quod homini accidere possit, intolerandum putare. (Cic. de off. l. I.) Bene
 beateque vivere volenti (docet poeta) omnes animi cupiditates esse superandas, virtutem
 voluptatibus antefarendam. Ne aliorum implores auxilia, bonum animum tibi ipse dare
 potes. Similiter Horatius:

Det vitam, det opes, aequum mi animum ipse parabo.

Egregie Isidorus: „Vis nunquam tristis esse, recte vive!“

X. Causa, qua Juvenalis ad scribendum excitabatur, erat taedium, quod homines creabant importuni et insani, qui scripta sua tunc ad vacuas recitabant aures; materiam dabant tempora, mores corrupti, pervulgata omnis generis flagitia, sed cautionem suadebant maiora ex ira potentium pericula; tandem post Domitiani necem senex quidem sed iuvenili robore, virili autem iudicio scripsit satiram primam, quae maxime ad tempora ac mores huius tyranni et Paridos histrionis spectat atque ab auctore post aliquot iam scripta et ad edendum parata primo loco posita est. In satira II. summa cum indignatione invehit in homines illustri loco natos, in senatores et quoslibet nobiles, proceres, ad quos sermonem convertit:

O proceres, censore opus est an haruspice nobis?

Hi enim existebant prima exempla corruptionis ac turpitudinis, ad quae deinde vulgus se componit ut poeta dicit ipse:

Dedit hanc contagio labem,

Et dabit in plures: sicut grex totus in agris

Unius scabie cadit et porrigine porci;

Uvaeque contacta livorem ducit ab uva. S. II. 73.

Illi proceres Principis censorium supercilium aemulabantur, vultu et loquela magnam severitatem mentiebantur atque, dum se ipsi omnia vitia ingurgitabant, morum correctionem aggrediebantur. Quos Curios Camillosque personatos, qui quum obcoenissime viverent, dissimulata morum pravitate aliorum crimina crebris accusationibus vexabant et correctionem morum flagitiorumque punitionem aggrediebantur, ita insectabatur poeta:

Ultra Sauromatas fugere hinc libet et glaciam

Oceanum, quoties aliquid de moribus audent,

Qui Curios simulant et Bacchanalia vivunt

Indocti primum.

Morum correctio enim ab optimo quoque suscipi addebet, ne in sceleratam auctoris conscientiam retorta prorsus hebescat. Pudorem, incorruptam fidem nudamque veritatem sanctissime colebat Juvenalis, advena veluti summe venerandus ex terra aliena. In eius satiris nihil invenies affectatum aut fucatum, adeo cuncta loquuntur animum verum et candidum, sua virtute amabilem. Vehementia, qua de vitiis hominum et flagitiis, more veterum, sine fuco scribit, propter veritatem sinceritatemque minus periculosa. Animo quidem benigno hilarique; quo Horatius gaudebat, caruisse videtur. Saeculus quodcumque insectans semper severi rigidique censoris partes agit et moribus depravatissimis extrema suggerit remedia. Natura aut ridendi facultatem denegasse illi

videtur, aut tempus et experientia omnem hilaritatem exstinxerant. Animum eius cohibito risu indignatio subit, deinde dolor altius pressus exardet in iram aestuantibus praecordiis et vitia hominum et flagitia ferro flammaque exagitantur. Scribebat scilicet seculo Caesarum flagitiis contaminatissimo, legibus una cum elisa magistratuum voce evanidis Romanaque virtute sopore letali marcescente. Tiberium quippe iam ipsum tam proiectae servientium civium patientiae taedebat, ut curia egrediens eloqui soleret: O homines ad servitutem paratos! Detestans atque abhorrens turpia faciebat versus, neutquam ductus sensu commentitio. Venusinus ineptos carpit et stultos, Aquinas contra scelestos flagellat et flagitiosos. Ingenue fatetur (sat. I. v. 22.) quare hoc potius libeat decurrere campo:

Quum tener uxorem ducat spado, Maevia Tuscum

Figat aprum et nuda teneat venabula mamma;

Patricios omnes opibus quum provoecet unus,

Quo tondente gravis iuveni mihi barba sonabat;

Quum pars Niliacae plebis, quum verna Canopi

Crispinus, Tyrias humero revocante lacernas,

Ventilet aestivum digitis sudantibus aurum,

Nec susserre queat maioris pondera gemmae:

Difficile est satiram non scribere.

XI. Arte praecipua, veris et vividis coloribus expressit universam miseriam temporum. Homines flagitiosos et spurcissimos, per summam naturae iniuriam more mulierum nubentes, lacerat; adulatores, adulteros, stupratores, coenas lautiores parantes, quam facultates ipsae ferebant, gulae indulgentissime obsequentes satiricis perstringit aculeis. Amicitias nobilium ditumque sequentes et vilissimis officiis eorum coenas captantes multo sale perfricat; mulierum libidinem, superbiam fastumque, procacitatem, mollitiem saevitiamque acerbitate insectatur satirica; maiorum gloria falsive fortunae bonis elatos, cinaedos molles draucosque notat, exagitat atque liberiore stilo flagellat; testamentorum captatione locupletatos, parentes, qui erant in culpa, ut filii existerent scelerati et ad plurima vitia proni, quia ipsorum exemplis tenerae mentes ad vitia formabantur, primores civitatis quosque, si qui erant digni notari, quod moechi aut sicarii aut alioqui famosi, summa cum libertate corripit caeditque magister veteris disciplinae ac totius vitae humanae censor gravissimus. Deliri, amentes, inepti, stulti, capti nimio amore sui, stupidi, male faceti flagello sublimi indigni habentur. Horatius festivus, elegans, urbanus, viribus consulto temperat. Sermone opus est (dicit sat. I. 10, 11.) defendente vicem

Interdum urbani, parentis viribus atque

Extenuantis eas consulto.

Juvenalis contra omnino nescit parcere leniterque agere, sed dolore et indignatione succensus corripit et castigat horribili flagello nequitiam impudentem; ense veluti stricto ardens infremit, ut rubeat lector, cui frigida mens est criminibus. Atrociter saeviens insequitur improbum scelestumque, donec mordaci velut ictum ferro inutile lignum procidat; caedit feritque, donec procumbat humi bos. Contra turpia Juvenalis Nemesis vehementissime accenditur, pertinaciter vitiis infensa fertur scelestosque comordet. Liberrima dictione temporum flagitia castigat, excandescit et iugulat, quia eius animo virtutem summi aestimanti insita est indignatio quaedam amarulenta, qua invehitur in quodcumque indignum et turpe; nec cuiquam parcit, nec principibus scelestis nec illis, qui sunt gratissimi eorumque consiliorum participes. Acerrimus spiritus ac maxima vis et verbis et rebus inest. Solutos hominum risus non captat; verax aperit praecordia, qui parce, frugaliter atque contentus vivit eo, quod dii benigni dederunt. Mores à veteribus traditos conservat, vitam famamque tuctur incolumes, inhonesta et turpia factu maxime abominatur. Horatius Romanos voraces carpit aut ad summum Curiiis parvis Fabriciisque aevi melioris et simplicioris opponit, Juvenalis contra censoris rigidi munere fungens omnibus gulosis apertum indicit bellum. Sabellus non raro salis satirici obliviscitur, colloquens disputat docetque, Aquinas, cuius ingenium rapido amne ferventius, insita vehementia correptus via semel inita progreditur à proposito ne tantillum quidem aberrans. Diu considerare, quiete docere non est huius animi irritati atque fervidi, qui rapitur vehementi ardore discutiendi marcorem illum somnulosum, qui Romanorum animos opprimebat. Rarius quidem reperies in eius satiris praecepta tam praeclara atque tam pulchra et sententias adeo multas quam in Horatii sermonibus; sed crebritate sententiarum et urbanitate à Venusino quamvis superatus hunc reprehensionis acrimonia et tragicæ magniloquentiae cothurno longe praecurrit. Inter omnes scriptores satiricos seu antiquissimi seu novissimi temporis nullum invenies, à quo vi et brevitate generose loquendi superetur. Nec ullum verbum addas, adeo acute, rotunde divinitusque dicta sunt. Quam vere et ad vivum expressus describitur graeculus ille levipes, qui ad omnia sollers et promptus voce tenui et stridula, premente rerum egestate, omnium rerum scientiam profitetur:

Ingenium velox, audacia perdita, sermo

Promptus et Isaco torrentior. Ede, quid illum

Esse putes? quem vis hominem, secum attulit ad nos:

Grammaticus, rhetor, geometres, pictor, alyptes,

Augur, schoenobates, medicus, magus: omnia novit.

Graeculus esuriens in coelum, iusseris, ibit. (S. III, 73.)

Quanta vi, quam graviter ac severe insectatur illos, qui simulabant se ea esse continentia et bonitate, qua fuit Curius Dentatus, et horrenda dictu perpetrabant. Co-

lore quam vivido describitur uxor, gloria maiorum et antiquitate generis insolens et superba: (S. VI. 160)

Nullane de tantis gregibus tibi digna videtur?

Sit formosa, decens, dives, fecunda, vetustos

Porticibus disponat avos, intactior omni

Crinibus effusis bellum dicimente Sabina,

Rara avis in terris nigroque simillima cygno.

Nec minus ingeniose repraesentatur velut in tabella uxor docta (*αἰσθητικὴ γυναιξ*), quae in coenis disputat de Homero et Virgilio atque praecones causidicosque clamoros vocis strepitu antecellit docens sapientis more, quid sit honestum, quid sit utile, quid pulcrum.

Illa tamen gravior, quae quum discumbere coepit,

Laudat Virgilium, periturae ignoscit Elisiae,

Committit vates et comparat; inde Maronem

Atque alia parte in trutina suspendit Homerum.

Cedunt grammatici, vincuntur rhetores, omnis

Turba tacet: nec causidicus, nec praeco loquatur,

Altera nec mulier: verborum tanta cadit vis;

Tot pelves, tot tintinnabula dicas

Pulsari. (S. VI. 454.)

Eadem vi eademque veritate insignes sunt omnes eius descriptiones, quaeumque satiram evolvas, quare versus praeclari memoria tenentur aequae bene ac Horatii dicta optima et sententiae morales, nec minus frequenter recitantur.

XII. Poeta in eo saepe reprehenditur, quod in satiris viam semel correptam continuo persequatur, ne minimum quidem aberrans. „Dissuasurus (dicunt) Ursidio Postumo, ne ducat uxorem, ex ordine enumerat omnia generis feminei vitia, alia horrenda, alia ridicula. In satira X, qua insectatur stulta mortalium vota, divitiae, potentia, honores, eloquentia, summa bellorum fama et sic alia plura iusto ordine, universa sententia prius proposita, aliud ex alio evolvuntur. Rerum connexum nullo videbis negotio, carebis autem multo praeclariore elegantia, qua Horatii lector mirum delectatur.“ Juvenalis satirae, respondeo, non sunt liberae eo memento, quod ars oratoria ad poesin eius satiricam habuit. Sed quid refert? Ovidius et Juvenalis arti oratoriae diligentissime incumbabant, quo factum est, ut linguae peritissimi et magna et admirabili describendi arte perinsignes evaderent. Juvenalis universam sententiam prius proponit, deinde singula exempla, aliud ex alio, evolvit, quid hoc, si carmen iusto ordine compositum et bonum egregiumque esse potest? Indignatio eius satiris colorem induxit. Poeta severus non more modoque Venusini hilaris satiris acerrimis facetias immiscet et

iocos, sed verborum vi et dexteritate, qua vitia ardētibz coloribus adumbrat, confisus caetera poeseos adiumenta spernit. Ne multa, satirae sermonis elegantia politissimae et pulcherrimae sunt, versus dignitatis pleni, generosi, graves. — Quibus dictis de utroque poeta iudicium ferendum est hoc: Horatius, cuius satirae generis comici, observator felix, lepore et salibus abundans, acute ingenioseque scribit; tangit vitia atque irridet, monet saepius quam castigat, ita praeclare tamen, ut in ea parte nihil possit supra eum; placide et leniter influit in animos. Juvenalis vero satirae sunt generis tragicomico mixti; acute, salse amarulenteque notat; ardet, instat, iugulat; deperditos seculi mores perstringit; incurrit in sceleratos, prosternit, conculcat, quasi crudus et nauseans indignatur omnia. „Si natura negat, facit indignatio versum.“ Vir ingenii vere Romani, in describendis suis temporibus artifex praeclarus, Catonis gravis ad exemplum cum moribus corruptis bellum gerit. Uni aequus virtuti et eius amicis naturam ducem sequitur, virtutem pro summo numine habet fucum et imposturas detestans. Dares ei alium ducem, illum scilicet veritatis auctorem ipsiusque naturae dominum, coelestissimi viri imaginem absolvisset.

